

LUNDS
UNIVERSITET
Socialhögskolan

Arbetet med kriminella avhoppare

En kvalitativ studie om yrkesverksammas arbete inom
avhopparverksamheter

Anton Pramberg

Kandidatuppsats SOPA63
HT 2021
Handledare: Anders Östnäs

Abstract

Author: Anton Pramberg

Title: Work with criminal defectors [Translated title].

Supervisor: Anders Östnäs

Assessor: Julia Bahner

Criminal groups are a debated social problem in Sweden the past years. The main purpose of this study was to investigate and analyze the work of professionals with criminals in defector support programs. Furthermore, the study examines professionals' experiences of central factors in defectors leaving criminal groups. The study used a qualitative method in the form of semi-structured interviews with five professionals from four different defector support programs. The results showed that central factors to leave are both positive and negative events along with a doubt to belong to a criminal group. The events could, for example, be building a family or getting threatened. The social environment and society affect professionals' work with defectors in different ways. Cooperation with other professions and organizations had a significant part and could be something that affected professionals' work with defectors in different ways depending on communication and the use of available resources. In summary professionals in defector support programs have a difficult work to support defectors. They need support from other actors and from society to meet the needs that exist among defectors.

Key words: Defectors, Criminal groups, Defector support programs, Reintegration of criminals

Innehållsförteckning

Abstract.....	2
Innehållsförteckning	3
1. Inledning.....	5
1.1 Problemformulering.....	5
1.2 Syfte.....	7
1.3 Frågeställningar	7
1.4 Bakgrund avhoppverksamheter.....	7
1.5 Konsultationsteamet i Malmö	8
1.6 Definitioner av begrepp	9
2. Kunskapsläge.....	9
2.1 Faktorer till att lämna kriminella grupperingar.....	10
2.2 Inledande stöd och insatser i arbetet.....	11
2.3 Upprätthålla avståndet från kriminella grupperingar	13
2.4 Sammanfattning kunskapsläge	14
3. Teoretiska utgångspunkter	15
3.1 Exitprocessen	15
3.2 Handlingsutrymme och samverkan.....	17
4. Metod	18
4.1 Metodologiska överväganden.....	18
4.2 Urval.....	19
4.3 Tillförlitlighet	21
4.4 Etiska överväganden.....	22
4.5 Bearbetning och analys	23
5. Resultat och analys.....	24
5.1 Centrala faktorer i processen att lämna	24
5.2 Underlättande faktorer.....	29
5.3 Försvårande faktorer.....	30
5.3.1 Samhällets föreställningar.....	32
5.4 Samverkan och handlingsutrymme.....	35
6. Avslutande diskussion	38
7. Referenslista	41

8. Bilagor	44
<i>8.1 Bilaga 1</i>	<i>44</i>
<i>8.2 Bilaga 2</i>	<i>45</i>

1. Inledning

1.1 Problemformulering

Det dödliga våldet har i Sverige under senare år förändrats i karaktär enligt Brottsförebyggande rådets rapport (Brå, 2019). Förändringen i det ökade våldet beror främst på växande konflikter mellan kriminella grupperingar (Brå, 2016). Brå (2021) rapporterar att Sverige ligger i topp i Europa när det gäller dödsskjutningar, där ungefär 80% av dessa sker i den kriminella miljön. Kriminella grupperingar vars medlemmar som utövar brott i mer än 15 år, drar på sig samhällskostnader på cirka 23 miljoner kronor enligt Lundmark-Nilsson och Nilsson (2012).

Till *Kvällsposten* sade före detta inrikesministern Mikael Damberg att Malmö har lyckats med att få ner skjutningarna markant och att kriminaliteten har minskat i staden (Vickhoff, 2021). Minskningen har berott på flera olika faktorer. Delvis projektet "Sluta skjut", men också en avhopparverksamhet som agerat hjälpmedel och erbjudit en väg ut ur kriminella grupperingar (ibid). "Sluta skjut" startade 2018 och beskrivs kortfattat som ett samarbete mellan polis, kommun och kriminalvård för att minska den grövre brottsligheten genom olika interventioner mot kriminella grupperingar (Malmö stad, 2020). Samarbetet har lett till att fler söker sig till avhopparverksamheten i Malmö. Sedan 2018 har avhopparverksamheten varit i kontakt med 132 personer och cirka 40 av dem har valt att ta emot hjälpen (ibid).

För närvarande finns det fler avhopparverksamheter som i landet likt de i Malmö, men skiljer sig beroende på var i landet avhoppare befinner sig. I en rapport från Brå (2016) har en kartläggning gjorts över det stöd som ges till avhoppare, det vill säga människor som vill lämna den kriminella miljön och är i behov av stöd för att förändra sin livsstil. Stödet för avhoppare kan komma från ordinarie myndigheter eller specifika avhopparverksamheter. De specifika avhopparverksamheter som finns skiljer sig åt beroende på hur de styrs. En del styrs av olika myndigheter och andra styrs av organisationer som inte är myndighetsdrivna. Arbetet som bedrivs för att ge stöd i denna avhopparprocess kan se annorlunda ut beroende på vilka resurser och möjligheter som finns för den specifika avhopparverksamhet. Gemensamt för målsättningen är att motivera, ge stöd och hjälpa individer att ta sig ur kriminella grupperingar (ibid).

I forskningen om kriminella grupperingar väcktes intresset för vilka faktorer som får individer till att vilja ta avstånd eller lämna. Carlsson (2012) studerar hur förändringar eller händelser i individens liv kan leda till en vändpunkt, som i sin tur leder till ett avslut av kriminella handlingar. Push- och pull-faktorer är något som återkommer i forskningen till varför individer lämnar kriminella grupperingar (Pyrooz & Decker, 2011; Berger et al., 2017). Push-faktorer innebär de negativa konsekvenser som medföljer den kriminella livsstilen. Bland annat våld, hot och andra problem som associeras till gänget. Pull-faktorer är mer positiva händelser som sker i individens liv, som föräldraskap eller arbete, vilket får individen till att vilja byta livsstil. Dessa olika typer av faktorer får personen att vilja avidentifiera sig med den kriminella identiteten (ibid). Vidare identifierar Berger et al. (2017) ett mönster i processen att lämna, där det framgår att flera har svårigheter att upprätthålla avståndet från grupperingen av olika anledningar. Formandet av en ny identitet genom nya sociala nätverk och någon form av sysselsättning verkar vara av betydelse för att kunna upprätthålla avståndet (Roman et al., 2017; Nugent & Schinkel, 2016). Formandet av identitet spelar även roll för hur personen återintegreras in i samhället igen och bryter den ensamhet som avhoppet leder till (ibid). Faktorer som kan påverka denna process i att lämna är flera som exempelvis missbruk (Van Roeyen et al., 2016). Brå (2016) menar på att stödet behöver planeras individuellt för att varje fall är unikt. Behov av stöd varierar vilket innebär att det kan behövas flera olika typer av insatser (ibid). Nugent och Schinkel (2016) är också inne på att det kan uppstå olika typer av motstånd för individen i avlägsnandet från kriminella grupperingar, som har med roll, identitet och relationer att göra. Vidare menar Roman et al. (2017) att push- och pull-faktorerna till avhoppet behöver beaktas och samspela med utformningen av insatserna.

Med utgångspunkt i tidigare forskning, andra källor och egna erfarenheter av samhällsdebatten kring målgruppen, uppstod intresset att undersöka hur arbetet med att hjälpa individer att lämna kriminella grupperingar ser ut. Därför kommer yrkesverksamma inom avhopparverksamheter att intervjuas i denna studie. Vad är erfarenheterna av att vilja lämna kriminella grupperingar i en svensk kontext? Problematiken som finns verkar vara många och hur beskriver yrkesverksamma den? Samverkan med andra aktörer verkar behövas för att stödja alla behov. Vilka utmaningar uppstår då? Flera frågor uppkommer när det gäller arbetet med avhoppare. Eftersom yrkesverksamma besitter kompetensen och erfarenheten inom området ska därför deras perspektiv av arbetet med avhoppare undersökas.

1.2 Syfte

Syftet med denna studie är att beskriva och analysera yrkesverksammas erfarenheter av arbetet med kriminella inom avhopparverksamheter.

1.3 Frågeställningar

- Vilka faktorer upplever yrkesverksamma som centrala till avhopp från kriminella grupperingar?
- Vilka faktorer beskrivs underlätta eller försvåra arbetet med avhoppare enligt yrkesverksamma?
- Vilka utmaningar upplever yrkesverksamma i samverkan med andra aktörer?

1.4 Bakgrund avhopparverksamheter

Brå (2016) menar att uppkomsten av stöd till personer som vill lämna den kriminella livsstilen och kriminella grupperingar kom till för att det har varit en politisk laddad fråga under en längre tid. De (ibid) har gjort en kartläggning kring vilket stöd som finns för dem som vill lämna kriminella grupperingar i Sverige. Idag finns det speciella avhopparverksamheter runt om i landet. En typ av verksamhet styrs av myndigheter, som oftast är socialtjänst eller polisen. De andra är icke-myndighetsdrivna och sträcker sig över hela landet. För att en avhoppare ska få stöd härifrån behöver oftast insatsen beviljas och betalas av individens socialtjänst i hemkommunen. De som vill lämna kriminella grupperingar kan även få stöd av olika offentliga verksamheter. Brå (ibid) skriver att verksamheterna skiljer sig i målgrupp, struktur och tillvägagångssätt i arbetet med målgruppen. Tillvägagångssättet liknar också varandra med att de kartlägger personens behov, ger stöd i form av samtal, utser en kontaktperson och hjälper i kontakt med andra aktörer samt myndigheter. Den som vill hoppa av kriminella grupperingar behöver oftast gå med på en del krav som exempelvis drogfrihet och hålla avstånd till kriminaliteten (ibid).

Regeringen (2019) tog fram ett 34-punktsprogram med insatser för att bekämpa gängkriminaliteten. En punkt var att införa ett nationellt avhopparprogram, för att utöka och utveckla stödet för avhoppare från kriminella miljöer. För att få fram detta nationella avhopparprogram gavs uppdraget gemensamt till Polismyndigheten, Socialstyrelsen, Kriminalvården och Statens institutionsstyrelse för att underlätta individers väg ut ur

gängkriminaliteten (ibid). I år kom istället Regeringen (2021) fram till att förstärka det ekonomiska stödet och ge ett antal myndigheter i uppdrag att utveckla deras stöd med hjälp av en samordnare. I och med att det inte finns ett nationellt avhoppningsprogram och att nuvarande avhoppningsverksamheter ser ut på olika sätt så presenteras Konsultationsteamet i Malmö. Detta för att visa på ett exempel i hur en avhoppningsverksamhet är uppbyggd och arbetar.

1.5 Konsultationsteamet i Malmö

BRÅ (2016) skriver att Konsultationsteamet startade 2012 på uppdrag från sociala resursförvaltningen och med Malmö stad som huvudansvarig för insatsen. Insatsen riktar sig till individer som upplever hot eller våld och som vill lämna kriminella grupperingar. De ska även vara folkbokförda inom kommunen. Konsultationsteamet skiljer sig från andra avhoppningsverksamheter eftersom det behövs en bekräftad hotbild från polisen för att få stöd vid avhopp från kriminella grupperingar. Verksamheten drivs tillsammans med socialtjänsten i Malmö och med hjälp av andra samverkanspartners. I samverkan deltar Polismyndigheten, Kriminalvården, Statens institutionsstyrelse och Arbetsförmedlingen. Det tillkommer fler samverkanspartners vid behov. Stödet ges även till individer som upplever hot från organiserad brottslighet och som inte är kopplade till kriminella grupperingar (ibid). Konsultationsteamet har även andra grenar, men i texten presenteras endast den del av stödet som ges till individer som vill lämna kriminella grupperingar utifrån studiens syfte.

BRÅ (2016) beskriver att det finns två socionomer som är samordnare för insatserna till avhoppare. Det är även fasta företrädare från polisen och arbetsförmedlingen som medverkar i samverkansmöten (ibid). En insats startar med att det görs en kartläggning av polisen och samordnare för att se behovet av skydd och stöd samt hur motiverad individen är. Efter det kallas berörda samverkanspartners in av samordnaren för att göra upp en handlingsplan och sedan dela upp ansvaret bland de olika aktörerna. Samordnaren fungerar också som en kontaktperson främst genom telefon för att kunna ge stöd i form av samtal, praktiskt stöd och sociala nätverk (BRÅ, 2016; Malmö stad, 2020). Under 2020 var verksamheten i kontakt med 70 personer där 32 fick en beviljad insats och 10 genomförde denna med uppfyllda mål (Jakobsson, 2021).

1.6 Definitioner av begrepp

Kriminella grupperingar:

BRÅ (2016) menar att en kriminell gruppering är en organiserad grupp av individer som utövar någon form av grövre brottslighet. Gruppen har ett stort våld- och skrämsekaptal som gör det svårt för individen att lämna den kriminella grupperingen.

Avhoppare:

En avhoppare är folkbokförd i Sverige och har en koppling till eller deltar i en kriminell gruppering. Avhopparens beslut att lämna beror på någon form av hotbild från den kriminella grupperingen (BRÅ, 2016).

Avhopparverksamhet:

En verksamhet där en av deras huvudsakliga uppgifter är att stödja individer att lämna kriminella grupperingar (BRÅ, 2016).

2. Kunskapsläge

I detta avsnitt presenteras den forskning som hittats inom området som är relevant för studiens ändamål. Under första rubriken *faktorer till att lämna kriminella grupperingar* presenteras forskning som gjorts för att förstå centrala faktorer till att en individ lämnar kriminella grupperingar. Rubriken *inledande stöd och insatser i arbetet* kommer delar av BRÅ:s (2016) rapport att belysas tillsammans med forskning som fokuserar på det inledande arbetet med avhoppare. Vidare rubrik lyder *upprätthålla avståndet från kriminella grupperingar*, där rapporten från BRÅ (ibid) fortsätter tillsammans med en studie som behandlar faktorer i stödet och arbetet som är väsentliga för att individen ska behålla avståndet till kriminella grupperingar.

Framfört material har sökts via olika databaser. LUBsearch och Google Scholar har använts för att finna vetenskapliga artiklar inom studiens område. Aktuella sökord har varit: avhoppare, avhopparverksamheter, gängkriminalitet, kriminella grupperingar, defector, gang crime, desistance, defector support programmes, reintegration criminals. Bibliotek och Google har använts för att hitta relevanta rapporter, vetenskapliga artiklar samt litteratur inom området.

2.1 Faktorer till att lämna kriminella grupperingar

För att förstå yrkesverksammars erfarenheter av faktorer till att en individ vill lämna kriminella grupperingar behöver tidigare forskning kring ämnet ses över. Det svenska bidraget inom denna forskning kommer från Carlsson (2012) som har fokuserat på förändringar i den individuella kriminella livsstilen. Han undersöker hur förändringsprocesser i individens liv bidrar till upphörande i att begå kriminella handlingar, med hjälp av begreppet *turning points*, översatt *vändpunkter*. Förändringarna i livet kan vara att börja arbeta, skaffa familj eller liknande som kan vara en faktor till att individer slutar begå brott. Förändringarna i individens liv behöver inte vara vändpunkter i sig, utan kan bli vändpunkter om det bidrar till förändring i individens liv. Förändringarna är viktiga i processen att sluta begå kriminella handlingar. Carlsson menar att en livsförändring som arbete eller familj, kan medföra en förändring i individens sociala kontroll, rutinaktiviteter och självbild. Han använder sig av livshistorieintervjuer för att undersöka processer som leder till förändringar i individens livsförlopp. I analysen av denna artikel menar Carlsson på att det är väsentligt att förstå flera händelser eller processer i livet för att på så vis förstå förändringar som leder till ett avslut av kriminella handlingar. Den isolerade händelsen behöver inte nödvändigtvis vara en vändpunkt, istället kan flera händelser och processer i individens liv rama in en potentiell vändpunkt. Därför är händelser och processer under hela livsloppet väsentliga för att förstå avståndet från kriminella handlingar enligt Carlsson (ibid).

Vidare har Berger et al. (2017) intervjuat före detta gängkriminella från USA för att förstå faktorer som får individen till att vilja lämna gänget. De åtskiljer faktorer genom att dela in dessa i push- och pull-faktorer. Push-faktorerna leder till att personen i fråga tröttnar att vara en del av ett kriminellt gäng på grund av de konsekvenser som medföljer medlemskapet. Konsekvenserna kan vara hot, våld eller att individen fått nog av en kriminell livsstil. Pull-faktorerna får individen till att vilja göra en livsförändring och byta livsstil. Det kan vara arbete, kärleksrelation eller föräldraskap som får individen att tänka om. I studiens resultat framkommer det även att män lämnar gänget främst på grund av push-faktorer, medan kvinnor tenderar att lämna på grund av pull-faktorer.

Berger et al. (2017) beskriver vidare ett mönster bestående av fem stadier i processen att lämna gänget. Dessa stadier behöver inte ske i ordning utan skiljer sig beroende på individen. I första stadiet *triggering* sker en negativ händelse sammanlänkat till gänget. Det kan vara traumatiska händelser i form av död, hot, personliga eller kollektiva kriser. Det får individen

att omvärdera sin världsbild och börjar se den på ett annorlunda sätt. När detta stadie inträffar kan individen vid en traumatisk händelse komma i kontakt med någon från en stödjande myndighet eller organisation och få en möjlig väg ut ur gänget. I andra stadiet *contemplation* kan en kontakt med någon utomstående genom samtal ge en insikten eller möjligheten att lämna gänget. Stadiet kan bidra till en tankeställare som får individen till att reflektera över sin livssituation. I reflektionen gällande situationen kan det sedan leda till det tredje stadiet som är *exploration*. I detta stadie utforskar individen andra möjligheter i livet och funderar över konsekvenserna av att lämna gänget. Fjärde stadiet *exiting* lämnar individen gänget och det skiljer sig i tillvägagångssätt. Ungefär en femtedel av studiens deltagare gjorde ett snabbt avslut från gänget. Resterande försökte förklara och motivera beslutet att lämna med förhoppning att få gängmedlemmars godkännande. I det sista steget *maintenance* försöker individen upprätthålla avlägsnandet från gänget. Många av deltagarna beskriver en tomhet och känner att den egna identiteten här går förlorad. Berger et al. (2017) menar att tomrummet behöver fyllas med behov som sysselsättning, ekonomi, emotionellt stöd och säkerhet. Avslutningsvis lyfter de att i processen att behålla avstånd och skapa en ny identitet använde sig många av deltagarna av hjälp från prosociala organisationer (ibid).

2.2 Inledande stöd och insatser i arbetet

Brå (2016) har i sin rapport om “*stöd till avhoppare från kriminella grupperingar*” delat in stödet i avhopparprocessen från avhopparverksamheter i fyra faser: *den första kontakten, den akuta fasen, den stabiliserande fasen* och *den långsiktiga fasen*. Indelningen bygger på hur avhopparverksamheter beskriver sitt arbete och avhoppares behov av stöd. I första fasen betonas att verksamheterna ska vara lätta att komma i kontakt med och ha ett bra bemötande för att skapa en relation samt bygga upp ett förtroende till avhopparen. I denna fas görs också en bedömning om avhopparen uppfyller kraven som verksamheten ställer. Det kan vara att de är motiverade till att lämna, vara eller försöka bli fria från eventuellt missbruk, inte utföra fler brott och följa den handlingsplan som är upprättad. I denna fas kan några av de som sökt sig till verksamheten försvinna på grund av att de inte uppfyller kraven eller har en bristande motivation. De som uppfyller kraven i första fasen kommer senare till nästa fas, där en kartläggning görs på hur stort eller akut behovet av insatser av skydd och stöd är för avhopparen. I denna fas betonas att varje fall är speciellt och att det behövs göras en individuell kartläggning. Behovet och stödet kan bestå av skydd på grund av hotbild, boende, missbruksvård samt försörjningsstöd. Avhopparen befinner sig i en sårbar situation under *den*

akuta fasen där känslor av rädsla, osäkerhet och ensamhet uppkommer för avhopparen. Det centrala enligt rapporten under denna period är att få säkerhet och individuell stöttning (ibid).

I en studie av Roman et al. (2017) syftar de till att identifiera under vilka specifika händelser och tidpunkter under livsloppet i en kriminell gruppering som är mest framträdande för att ingripa med insatser. Studien använder sig av tidigare studier för att förstå vilka dessa händelser är. Stödarbetet för personer som vill lämna kriminella grupperingar bör hålla sig underrättade om vilka push- och pull-faktorerna (se: Berger, et al., 2017) är för att se hur dessa interagerar med varandra enligt Roman et al. (2017). Stödarbetet borde även ta vara på och försöka öka avhopparens egen problematisering av att vara en del av gänget. Detta för att ta vara på situationen när det uppstår en osäkerhet och därmed få individen att inse det positiva i att integreras in i samhället. Författarna menar på att de insatser och program som tycks ha effekt är de som främst lockar med ett alternativt liv där olika prosociala roller kan testas, samtidigt som det kombineras med individens besvikelse och utmattning med att vara en del av gänget. Det nämndes också att det var lovande om insatserna är långvariga och av hög intensitet, för att fånga upp förändringen som sker med individens identitet. Insatserna som även arbetade med individen och gänget nämns som hoppfulla.

De (ibid) beskriver också att en strategi är att utforma insatsprogram där individerna får testa sin nya roll och identitet i en prosocial miljö, där de också kan bygga upp ett nytt socialt nätverk och hitta nya förebilder. Förebilderna som uppstår i denna miljö kan ge möjligheten till nya beteenden och förstärka det som är positivt med dessa. Ett annat inslag kan vara uppsökande arbete i gängmiljöer för att skapa förtroende och relationer som kan byggas vidare på. Personerna som arbetar med det uppsökande arbetet bidrar även till att förstärka prosociala roller och till att vara en förebild. Roman et al. (2017) tar även upp att insatser som samarbetar med sjukhuset kan vara av betydelse för att ta vara på sårbara stunder där individen reflekterar över den egna tillvaron. Personal kan då föra vidare individerna till andra organisationer för mer specifik hjälp. De menar att det kan vara av vikt att ta vara på situationer när individen uttrycker sig skeptisk, för att då snabbt erbjuda stödjande insatser. Författarna (ibid) avslutar med att målgruppens möjligheter till insatser är beroende av vilken period individen befinner sig i livet samt vilka push- och pull-faktorerna är.

I rapporten från Brå (2016) nämndes arbetet med eventuellt missbruk som en av delarna i det inledande arbetet. Van Roeyen et al. (2016) har i artikeln studerat femton studier av just

denna grupp, kriminella med ett missbruk av droger. Denna grupp har det svårare att ta sig ifrån den kriminella livsstilen enligt Van Roeyen et al. Droganvändningen kan vara en riskfaktor till att begå fler brott och vara en förvirrande faktor i processen att ta avstånd från kriminaliteten. När denna grupp upphör med kriminella handlingar brukar det vara ett resultat av ett avslutat missbruk. Därför blir första målet för denna grupp att återhämta sig från missbruket. Sambandet i faktorer mellan återhämtning från missbruk och avstånd från kriminalitet ser liknande ut enligt Van Roeyen et al. Kombinationen av individuella, sociala och strukturella faktorer påverkar processen i att återhämta sig från missbruket. Sysselsättning anses vara en väsentlig faktor i upphörandet för kriminella med missbruk, för att det leder till en ny social samvaro och en stabil ekonomi. Relationerna från sysselsättningen kan ersätta den omgivning som funnits i samband med kriminaliteten och missbruket. Den främsta individuella faktorn som nämns är att skapa en ny identitet. Det anses väsentligt att få en meningsfull känsla av identiteten efter missbruket och kriminaliteten för att förändra synen på sig själv. Författarna avslutar också med att säga att samhället kan försvåra processen i att återhämta sig, genom att gruppen exkluderas från samhällets sociala, ekonomiska och politiska aktiviteter.

2.3 Upprätthålla avståndet från kriminella grupperingar

Brå (2016) skriver vidare att i den tredje fasen, *den stabiliserande fasen*, är inte situationen lika akut längre. I denna fas är det dags att bygga upp en ny vardag för att avhopparen precis lämnat hela sitt liv och behöver återfå en fungerande vardag. Enligt Brå (ibid) krävs det ett arbete med det yttre och det inre för att klara av denna situation. De problem som kan uppstå är känslan av ensamhet och tomhet samt avsaknad av sysselsättning. Insatser som anses betydelsefulla i detta skede är någon form av samtalsbehandling och arbete eller utbildning. Samtalsbehandlingen är till för att få avhopparen att förändra och reflektera över identiteten som är förknippad med den kriminella grupperingen. Syftet är att få avhopparen till att få kontroll över det kriminella tankemönstret, aggressiva beteendet och den låga impuls kontrollen. Att hitta nya sociala gemenskaper är också viktigt för att avhopparen inte ska återgå till den kriminella grupperingen. Även insatser som har med psykiska och fysiska hälsan kan sättas in i *den stabiliserande fasen*. Allt detta stöd är grunden för att komma till sista fasen, *den långsiktiga fasen*. Arbetet under denna fas är att försöka få avhopparen till att skapa en sammanhållande och hållbar vardag, för att kunna hålla sig ifrån det kriminella livet

och grupperingen. Målet är att återhållsamt minska stödet och kontakten från avhopparverksamheten, för att till slut avsluta helt. De stöd och insatser som kan behövas för att uppnå detta är att få ett permanent boende, hantera skulder, få en skyddad identitet och förstärka relationer till familjen. De insatser som anses vara av betydelse för att avhoppet ska bli långsiktigt är permanent boende och säkra sociala nätverk (Brå, 2016).

I en artikel av Nugent och Schinkel (2016) studeras kvalitativa studier för att undersöka två grupper av före detta kriminella för att förstå motstånd och konsekvenser som kan uppkomma i processen att lämna kriminaliteten samt kriminella grupperingar. Grupperna skiljs åt i hur lång karriären var inom kriminaliteten. De delar upp avståndet i tre termer: roll, identitet och relationer. Det som framkommer av studien är att flera isolerar sig för att inte utsättas för situationer som kan leda till återgång i brott eller tillbakagång till tidigare sociala nätverk. Isoleringen leder till ensamhet som gör att individerna inte känner igen sig själva och förlorar känslan av en egen identitet. Nugent och Schinkel lyfter också att känslan av tomhet jämförs med det spännande livet som kriminaliteten erbjuder. Isoleringen bidrar även till att relationer med omvärlden begränsas, där många säger sig bara träffa familj eller sin socialsekreterare. Socialsekreterarens roll upplevdes av många som positiv när det gällde praktiska delar som pengar och boende. Svårigheterna för socialsekreteraren var att få individen till att utöka sitt sociala nätverk och ordna en sysselsättning. De skriver också att de som ville lämna kände ett motstånd från samhället vilket gjorde det svårt att integreras in i samhället. Det ledde till att många misslyckades finna ny identitet, uppnå sina mål och det uppstod då en känsla av hopplöshet. Nugent och Schinkel menar på när dessa bitar inte finns på plats är chansen till att lyckas lämna skör och begränsad. Vidare menar de att målgruppens ansträngning till förändring inte handlar om en process, det är istället ett test av uthålligheten med nästan ingen form av belöning. Vidare säger de att nya sociala nätverk bör sträcka sig bortom mikronivå för att hitta en ny identitet. De menar att det behöver ske en förändring i tankesättet om före detta kriminella i samhället för att öka möjligheterna till återintegrering. De avslutar med en förhoppning om att artikeln ska skapa en dialog om de som är i processen att lämna och hur målgruppen bäst kan stödjas (ibid).

2.4 Sammanfattning kunskapsläge

I ovanstående avsnitt om kunskapsläge har tidigare forskning inom ämnet beskrivits och redovisats. Första delen behandlar vilka faktorer som får en individ till att lämna kriminella

grupperingar. I andra delen nämns behovet av stöd i den inledande fasen i processen att lämna en kriminell gruppering. Det tas även upp om när och hur insatserna ska utformas för att ta vara på tidpunkter när en person vill lämna kriminella grupperingar. I sista delen redogörs för vad som anses centralt för att upprätthålla avståndet och vilka motstånd som avhoppare möter i processen.

Sammanfattningsvis visar den tidigare forskningen på att avhoppare stöter på många problem under avlägsnandet från den kriminella grupperingen. Det gör att de har ett stort behov av stöd, vilket påverkar det arbete yrkesverksamma utför. Motstånden som avhoppare möter blir också relevant att hantera för yrkesverksamma i arbetet. Det för att kunna stödja och uppnå målet med att få individen till att lämna kriminella grupperingen.

Samverkan är ett ämne som kom upp under intervjuerna och en av mina frågeställningar berör därför detta. Ingen relevant forskning hittades om det berörda ämnet, men eftersom det kom upp under intervjuerna kommer det bli ett tema i resterande kapitel.

3. Teoretiska utgångspunkter

I detta avsnitt redogörs för studiens teoretiska utgångspunkter som utgör grunden för analysen av empirin. Studiens första teoretiska utgångspunkt är *exitprocessen* från Ebaugh (1988) som kommer vara relevant för att studera yrkesverksammas erfarenheter av centrala faktorer till avhopp och hur arbetet med avhoppare beskrivs. Begreppen *handlingsutrymme* och *samverkan* från Svensson, Johnsson och Laanemets (2008) används för att synliggöra vilka utmaningar yrkesverksamma upplever i samverkan med andra aktörer.

3.1 Exitprocessen

Ebaugh (1988) har i *Becoming an ex. The process of role exit* studerat olika typer av upphörande för att förstå individers förändring från den existerande rollen som är central för individens egen identitet, till ett upprättande av en ny social roll. Denna teori kan appliceras på flera olika grupper som har någon form av problematik och som behöver förändra sin tillvaro samt roll. Oavsett vilken roll individen lämnar finns bakomliggande likheter som gör det till en unik social process. Ebaugh menar att alla före detta ex har varit med i en process som innebär att avidentifiera sig och ta avstånd. De normativa förväntningarna som är förknippade med en roll får individen till att inte vilja acceptera dessa förväntningar och

skyldigheter längre som rollen innebär. Ebaugh (ibid) har utvecklat en allmän teori om utträdet från en roll till en annan som sociala processer i fyra steg.

Första steget i processen till individens rollförändring är att börja ifrågasätta och uppleva tvivel kring den nuvarande rollen och den sociala identiteten. Det kan leda till att individen gör en ny tolkning vad den existerande situationen innebär och uttrycker tvivel om saker som innan var givna. Det tvivel som förekommer kan bero på olika omständigheter som gör att individen inte känner glädje för den befintliga situationen och känner att tillvaron inte längre är som den var tidigare. De omständigheter som kan uppstå är organisatoriska förändringar, utbrändhet, missräkning, radikala relationsförändringar eller specifika händelser. Ebaugh (ibid) menar på att det finns faktorer som kan påverka tiden för denna process. En av dessa faktorer kan vara om omgivningen motsätter sig eller accepterar denna rollförändring.

Andra steget i *exitprocessen* är att lämna den sociala rollen är sökandet efter andra alternativ. I sökandet efter andra alternativ jämförs för- och nackdelar mellan rollerna. Individens sociala stöd blir väsentlig i denna process när alternativa roller undersöks enligt Ebaugh. Det sociala stödet kan visa och trycka på fördelarna med en rollförändring, men kan också medföra en negativ respons. Det kan få individen att backa i processen för att sedan gå tillbaka till den nuvarande rollen. Individen söker sig i detta steg till andra personer som gjort liknande rollförändringar. Om det sociala stödet visar sig positivt kan nästa steg i denna process vara att testa de alternativa rollernas sociala regler, värderingar, förväntningar och attityder som finns i den omgivningen.

Efter ett tag av sökande och undersökande av de alternativa rollerna kommer enligt Ebaugh ett definitivt beslut att lämna och det benämns som vändpunkt. Hon beskriver olika typer av vändpunkter som får individen att lämna och oftast handlade det om en plötslig eller dramatisk händelse. Den specifika händelsen kunde både vara positiv och negativ, men ledde båda till ett behov av rollförändring. Hon tar även upp att det kan ha att göra med den psykiska och fysiska hälsan. Ebaugh tar upp fem huvudteman när det gäller vändpunkter: *specific events, the last straw, time-related factors, excuses* och *either/or alternatives*. Oberoende av vilken typ av vändpunkt det är kommer individen att tillkännage sitt beslut och samla de resurser som behövs för att fullfölja denna rollförändring. Om individen får stöd och använder sig av resurserna som finns runt omkring dem blir förändringen enklare. Lyckas individen ta sig an den nya sociala rollen i samhället avtar ångesten inför den nya rollen.

Ebaugh (1988) sista steg i denna *exitprocess* är hur individen formar sin nya sociala roll och förhåller sig till ex-rollen. I denna process kan det uppstå en spänning mellan rollerna som skapar en känsla av ensamhet, vilshenhet och sårbarhet. Hon (ibid) menar på att den sociala omgivningen har en stor roll att visa förståelse för det som individen går igenom.

Omgivningen eller samhället i stort kan istället hålla kvar vid föreställningen om ex-rollen som kan påverka processen negativt. De nya sociala gemenskaper som byggs upp och som inte är associerade med tidigare roll är av betydelse för att kunna klara av denna fas. Det som nämns som positiva förändringar i det sociala kan vara jobb, utbildning, nya fritidsintressen, ny vänskapskrets och boende. Utmaningar som uppstår i denna fas kan istället vara att hantera förväntningarna från samhället gällande ex-rollen, inte hitta nya sociala gemenskaper och hantera resterna från tidigare roll. En fysisk förflyttning behövs möjligen för att kunna hantera denna ex-roll och bygga nya sociala nätverk enligt Ebaugh (ibid).

3.2 Handlingsutrymme och samverkan

Svensson, Johnsson och Laanemets (2008) redogör för socialarbetarens roll i kontakt med klienten och utgår från Lipskys begrepp *gräsrotsbyråkrat*. Begreppet förklarar vilken ställning socialarbetaren har i förhållande till den organisation som företräds och klienten som möts. Socialarbetaren står inför ett dilemma eftersom det å ena sidan är ett mellanmänniskt möte, å andra sidan finns ett handlingsutrymme utifrån vilka ramar som finns inom organisationen. Handlingsutrymmet formas av fler aspekter än organisationens ramar. Det kan också vara professionell kunskap, erfarenhet och individuella faktorer hos socialarbetaren samt klienten. Allt tillsammans skapar ett handlingsutrymme där olika förväntningar, mål och behov ska kopplas samman på bästa tänkbara sätt. Handlingsutrymmet används på olika sätt beroende på hur dessa formas av socialarbetaren (ibid).

Svensson, Johnsson och Laanemets (2008) tar vidare att socialarbetare har ett ansvar att samarbeta med andra organisationer och har en central roll i detta. De menar på att samverkan mellan olika organisationer i det sociala arbetet har en viktig betydelse. Det beror på att samhället förändras och det uppstår ett politiskt intresse att föra samman olika organisationer för att kunna samverka kring klienter som har flera olika behov. Samverkan blir då ett sätt att dela med sig av olika organisationers resurser och kunskaper. En strävan efter legitimitet bland organisationerna anses också som en faktor till samverkan, men även för att kunna

stärka sina egna resurser och ta del av andras. Samverkan är relationen mellan olika professioner med en förhoppning att komma åt varandras resurser, med mål att komma underfund med att stödja olika behov som utsatta grupper har. Svensson, Johnsson och Laanemets (2008) menar på att klienter med mångsidig problematik inte går att se ur ett sammanhang. Istället ska klienten ses utifrån ett helhetsperspektiv för att kunna hjälpa avlägsna den problematiken som finns. Samverkan gör kontakten med myndigheter enklare för klienten. Vidare argument för samverkan är att det ger högre effektivitet med insatser från flera håll och att klienterna tar till sig insatserna bättre.

Svensson, Johnsson och Laanemets (ibid) beskriver vidare att organisationerna verkar inom olika *organisatoriska fält*, som betyder att flera olika organisationer har ansvar för en gemensam uppgift, exempelvis kriminalitet eller missbruk. Resurserna skiljer sig åt beroende på vilken typ av organisation det är. I varje *organisatoriskt fält* finns det även *institutionella logiker* som ska samverka utifrån lagar, riktlinjer och tankesätt. Vilket möjligtvis kan innebära en spänning mellan organisationerna, som i sin tur kan leda till konflikter mellan varandra. För att motverka detta behöver det finnas vissa förutsättningar enligt författarna (ibid). Det behövs bland annat resurser, gemensamma mål, motivation bland professionerna och en samordnad ledning. När samverkan istället blir ett hinder kan det bero på bristande kommunikation. Vilket beror på att professioner och organisationer har olika språk samt tankesätt. Den bristande kommunikationen som leder till svårigheter att förstå varandra är något som hindrar samverkan mellan organisationer enligt Svensson, Johnsson och Laanemets (ibid).

4. Metod

Nedanför redogörs hur studiens process har sett ut. Detta avsnitt uppdelas i rubrikerna *metodologiska överväganden, urval, tillförlitlighet, etiska överväganden* samt *bearbetning och analys*.

4.1 Metodologiska överväganden

I studien används en kvalitativ metod, där semistrukturerade intervjuer genomförts för att samla in empirin. Bryman (2018) menar på att kvalitativ forskning intresserar sig för att få en djupare förståelse för den sociala verkligheten där människorna som studeras befinner sig i.

Vidare menar Bryman att kvalitativ forskning utgår från abduktivt tänkande, eftersom människors perspektiv studeras i en viss kontext eller sammanhang. Den upplevda verklighet som människorna upplever utgår från en subjektiv bild, men kan även skapa en helhetsbild av fenomenet som undersöks (ibid). Därför passar kvalitativ metod in i studien eftersom yrkesverksammars erfarenheter av arbete med avhoppare studeras. Till skillnad från kvantitativ metod, fokuserar studien på ord istället för siffror (Ahrne & Svensson, 2015).

Semistrukturerade intervjuer har använts för att samla in det empiriska materialet till studien. Intervjuformen utgår från att forskaren har utformat särskilda teman eller frågor i en intervjuguide innan själva mötet med intervjupersonen (Bryman, 2018). Intervjuguiden är flexibel och behöver inte komma i den ordning som står. Intervjupersonen har frihet att svara på det sätt som önskas, trots att frågorna är förutbestämda. Samtidigt som forskaren har möjlighet att ställa följdfrågor till det intervjupersonen sagt (ibid). Denna form av intervju valdes eftersom intervjuguiden försäkrade att vissa frågor skulle tas upp (se Bilaga 1). Samtidigt som möjligheten till fördjupning i intervjupersonernas svar, som inte går med strukturerade intervjuer eller annan form av kvantitativ metod. Intervjuguiden gjordes något kortare och några frågor formulerades om efter första intervjun. Detta eftersom en del frågor upplevdes överflödiga och intervjupersonernas svar blev mer tydliga vilket i sin tur ledde till att en bättre uppföljning gjordes av det som sades.

Eriksson-Zetterquist och Ahrne (2015) menar att intervjuens fördelar är att det snabbt går att få ett brett material av personers perspektiv inom det berörda fenomenet. Samtidigt är svagheterna att intervjun är ett resultat som kommer från en viss tid och kontext, vilket betyder att det inte behöver stämma överens med den sociala verkligheten. Intervjuaren har alltid en subjektiv inblick vilket kan påverka eller leda samtalet i en viss riktning. (ibid). I studien uppmärksammades det subjektiva perspektivet för att se till att samtalet inte leddes åt en bestämd riktning. Genom att ställa öppna frågor kunde intervjun hållas neutral och minska risken att intervjupersonen leddes in på ett visst spår.

4.2 Urval

Eriksson-Zetterquist och Ahrne (2015) tar upp forskningsfrågans betydelse i urval av intervjupersoner. Forskningsfrågan riktar sig till en viss profession, grupp, organisation eller liknande. Valet av organisation till studien beror på vilken social miljö forskningsfrågan

befinner sig i (Svensson & Ahrne, 2015). I detta fall är inriktningen avhopparkerksamheter som arbetar med individer som vill lämna kriminella grupperingar. Erfarenheten av ett nära arbete med målgruppen kan ge en djupare förståelse för det studien syftar till att undersöka. Vidare tar Eriksson-Zetterquist och Ahrne (2015) upp om att det inte finns lika tydliga regler kring representativitet som inom den kvantitativa forskningen, men att det finns en del problem i urvalet av intervjupersoner som behöver tänkas över. De menar på att det sker i tvåstegsurval och är det specifika organisationer som forskningsfrågan riktar sig till, är det lättast att först göra ett urval av organisationer än särskilda personer (ibid). I studien riktas därför fokuset till yrkesverksamma inom avhopparkerksamheter. Efter kontakt med verksamheterna via e-post, fick jag kontaktuppgifter till yrkesverksamma som ville ställa upp på en intervju. Eriksson-Zetterquist och Ahrne (ibid) menar att det bästa hade varit att få listor av de anställda inom organisationen för att kunna göra ett slumpmässigt urval. De anser att det kan kännas säkrare för att organisationen väljer ut anställda som främjar verksamheten genom en positiv bild (ibid). I detta fall har den som svarat på första mejlet skickat mig vidare till personer inom verksamheterna som arbetar med målgruppen regelbundet. Därefter har ett informationsbrev (se Bilaga 2) skickats via e-post, samt bestämt när, var och hur intervjun ska äga rum.

Utifrån det ovan nämnda har ett målstyrt urval använts enligt Bryman (2018). Urvalet sker strategiskt eftersom den tar utgångspunkt i studiens syfte och söker personer som har kunskap eller berörs av det som studeras (ibid). Urvalsmetoden är nästan ofrånkomlig eftersom det finns relativt få verksamheter som arbetar med avhoppare. När organisationerna valdes ut var kriterierna att hitta de som ger stöd till individer som vill lämna kriminella grupperingar. Åtta olika organisationer kontaktades som passade in för studiens syfte. Det resulterade i fyra organisationer och fem personer som ville ställa upp.

Vid en intervju medverkade två personer samtidigt vilket kan ses som negativt eftersom svaren från de yrkesverksamma kan ha påverkat varandra. I detta fall hade personerna samma roll i verksamheten och kunde ha fyllt i den andres svar om något missades. Eftersom en av intervjupersonerna var tvungen att ta emot samtal under intervjun så blev det inte fallet. Den femte intervjupersonen (*Sigge*) är därför bara med vid några få tillfällen när resultatet presenteras. Det bör tilläggas att en av intervjupersonerna (*Vera*) från verksamheten deltog under hela intervjun.

Verksamheterna och intervjupersonerna har både likheter och skillnader. Nedanför kommer en samlad introduktion av intervjupersonerna och verksamheterna. Intervjupersonernas namn är fiktiva och kommer benämnas som: *Alex, Liv, Emma, Vera* och *Sigge*. Yrkestitlarna varierar från socialsekreterare, samordnare och koordinator bland intervjupersonerna. Erfarenheten av att arbeta inom en avhopparverksamhet ligger mellan 1-9 år. Intervjupersonerna arbetar i verksamheter som är från Linköping, Uppsala och Malmö. Verksamheterna är uppbyggda på olika sätt och har olika krav. Gemensamt är att alla på något sätt riktar sig till personer som vill lämna kriminella grupperingar.

Genomförandet av intervjuerna har gått till på olika sätt. En intervju genomfördes på plats och resterande tre med hjälp av videolänk via kommunikationsverktyget Zoom. Bryman (2018) menar att videolänk är en flexibel variant av kommunikation eftersom det sparar tid och sätter inga geografiska begränsningar. Det har varit en fördel i studien eftersom intervjuerna inte har varit begränsade rent geografiskt vilket har gett möjligheten till att intervjua verksamheter runt om i landet. Eriksson-Zetterquist och Ahrne (2015) tar vidare med att intervjuer i denna form kan bli mer formella och är sämre när nyanser inom en viss kultur ska fångas. I intervjuerna via videolänk uppstod inte detta problem, däremot var tekniken inte helt pålitlig och kunde ibland försvåra kommunikationen. I slutändan blev det ändå lyckat.

4.3 Tillförlitlighet

Bryman (2018) menar på att en del forskare tycker att den kvalitativa forskningens kvalité ska utvärderas med hjälp av andra bedömningsgrunder än kvantitativa forskningen. Bryman (ibid) redogör för Guba & Lincolns alternativa bidrag till den kvantitativa forskningens bedömningsgrunder reliabilitet och validitet som är *tillförlitlighet* och *äkthet*. De menar att den kvantitativa forskningens bedömningsgrunder har som målsättning att komma fram till en enda absolut sanning av den sociala verkligheten och anser istället att den sociala verkligheten har flera olika beskrivningar (ibid). Tillförlitlighet består av fyra delkriterier: *trovärdighet*, *överförbarhet*, *pålitlighet* och *en möjlighet att styrka och konfirmera*.

En studies *trovärdighet* bygger på hur godtagbart resultatet är i andra personers ögon. Trovärdigheten skapas genom att följa de forskningsregler som finns och meddela resultatet till de personer som studien bygger på (Bryman, 2018). I relation till denna studie har Lunds universitets regler för forskning följts och resultatet kommer delas till intervjupersonerna efter

arbetet är godkänt. Kriteriet *överförbarhet* fokuserar på meningsskapandet av den sociala verklighet som studeras (ibid). I studien har forskningsområdet som undersökts beskrivits detaljrikt. Detta genom att vara objektiv i förhållande till syftet av studien och skapa djupare förståelse för forskningsområdet med hjälp av intervjutillfällena. Hur överförbar studiens resultat är i andra kontexter är svårt att säga, men genom noggrannheten i förfarandet bör den vara relativt överförbar om en annan studie skulle riktat in sig på samma område. Studiens *pålitlighet* bedöms genom granskning av utomstående, där kvalitén utgörs av processen (ibid). Under studiens process finns det en dialog med handledare, som granska materialet kontinuerligt. Forskningsprocessen redogörs för utförligt i avsnittet *metod* som bidrar till att öka studiens pålitlighet. Fjärde delkriteriet, *möjligheten att styrka och konfirmera*, innebär att forskaren agerar i god tro under studiens gång (ibid). Under studiens gång har medvetenhet om subjektiva värderingar upprätthållits för att hålla dessa utanför och ge en så objektiv bild av forskningsområdet som möjligt. Målet har istället varit att få yrkesverksammas erfarenheter av arbete med avhoppare och försöka få fram mer kunskap inom detta område.

Äkthetskravet innebär att ge en rättvis bild av de uppfattningar som finns inom den grupp som studeras (Bryman, 2018). Genom noggrannhet i transkriberingen av intervjuerna och behandla det empiriska materialet på bästa sätt, uppnår studien äkthet. Utifrån syfte och frågeställningar samt studiens urval, har målet varit att få fram yrkesverksammas erfarenheter av arbete med avhoppare.

4.4 Etiska överväganden

När forskning bedrivs ska forskningskravet och individskyddskravet vägas mot varandra. Det innebär att kunskapen som forskningen genererar ska vägas mot potentiella konsekvenser för människorna i det berörda området (Vetenskapsrådet, 2002). Studiens syfte diskuterades under första handledningstillfälle för att konstatera att det inte var känsliga eller personliga frågor som skulle beröras. Den möjliga kunskap som studien kan bidra till utgör inte någon skada för deltagarna inom området.

Vetenskapsrådet (ibid) har sammanställt fyra huvudkrav att förhålla sig till inom humanistisk- och samhällsvetenskaplig forskning för att skydda individskyddskravet. Informationskravet är det första som innebär att forskaren informerar översiktligt vad studiens syfte är och vad som förväntas genom medverkan. Frivilligheten till att delta ska också informeras och att rätten till

att avbryta sin medverkan ska finnas med (ibid). I informationsbrevet (se bilaga 2) som skickades ut till deltagarna innan intervjuerna har dessa krav framförts, som gjort att deltagarna varit medvetna om studiens syfte och att frivilligheten även innebär att det går att avbryta under studiens process. Information kring deltagandet i studien gavs också i början av intervjutillfällena.

Samtyckeskrauet innebär att deltagarna ska samtycka till medverkan i studien och på vilka villkor detta sker på (Vetenskapsrådet, 2002). Samtycket till att spela in och använda sig av uppgifterna gjordes vid intervjutillfällena. Det gjorde att samtycket var färskt och för att vara säker på att kunna återge det som kommer fram under intervjuerna.

Konfidentialitetskravet hålls genom att göra personliga uppgifter konfidentiella och att uppgifterna som framkommer ska hållas borta från andra som inte är behöriga till studien. Detta för att uppgifterna som kommer fram inte ska påverka den enskilde deltagaren (ibid). Konfidentialitetskravet har följts genom att anonymisera deltagarna i det bearbetade materialet och genom att samla empirin på ett USB-minne efter insamling. Eftersom studien utförs av en person finns det ingen annan som tar del av uppgifterna som deltagarna lämnar. Efter att arbetet godkänns kommer materialet raderas.

Sista kravet är nyttjandekravet, som innebär att det insamlade materialet om deltagarna enbart får användas till forskningens syfte (Vetenskapsrådet, 2002). I informationsbrevet informerades deltagarna även om att uppgifterna som lämnas enbart kommer användas till forskningens syfte och det finns ingen anledning att använda uppgifterna till ett annat syfte.

4.5 Bearbetning och analys

Efter att intervjuerna genomförts transkriberades dessa ner till ett empiriskt material själv för att lära känna materialet direkt och påbörja bearbetningen av analysen. Eriksson-Zetterquist och Ahrne (2015) skriver att språket kan behöva justeras för att återge intervjupersonen rättvist. Vid transkriberingen så togs det hänsyn till detta samtidigt som studiens deltagare gjordes anonyma.

För att kunna analysera ett empiriskt material behöver det arbetas ned. Första steget i arbetssättet som Rennstam och Wästerfors (2015) beskriver är att sortera. Sorteringen sker för

att få ordning och göra materialet överskådligt. De skriver att sorteringen beror på vilka teorier och begrepp forskaren tillämpar (ibid). Andra steget är att reducera ner materialet till det väsentliga för att representera området. Genomförs det utan att få bort materialets nyanser och komplexitet har forskaren gjort ett bra grundarbete (ibid). För att sortera och reducera mitt empiriska material har kodning använts. Lindgren (2014) använder sig av två begrepp för att sortera och reducera materialet: kategorier och koder. Kategorier är de uttryck, segment och inslag som forskaren anser väsentliga i förhållande till forskningens syfte. Koder är namnen forskaren ger dessa kategorier (ibid). För att framställa kategorier så användes studiens frågeställningar. Genom skapande av kategorier i empirin gjorde det materialet mer greppbart och blev ordningen bättre. Kategorierna blev sedan till koder som användes som rubriker i analysen. Teman som uppstod var: *Centrala faktorer i processen att lämna, underlättande faktorer, försvårande faktorer, samhällets föreställningar* och *samverkan och handlingsutrymme*. Argumentera är sedan Rennstam och Wästerfors (2015) sista steg i bearbetning av det empiriska materialet. Genom att argumentera akademiskt sätts empirin mot tidigare forskning och teoretiska begrepp används som glasögon för att förstå materialet (ibid). Detta redogörs för i nästa avsnitt *resultat och analys*.

5. Resultat och analys

Nedanför presenteras, diskuteras och analyseras den insamlade empirin med hjälp av tidigare forskning, teori och begrepp som presenterats. Namnen som intervjupersonerna har är fiktiva och är: *Alex, Liv, Emma, Vera* och *Sigge*. De olika teman som finns i detta avsnitt kom fram efter bearbetning och analys av empirin. I första delen analyseras yrkesverksamma erfarenheter av *centrala faktorer i processen att lämna*, för att diskutera olika sätt att påbörja avhoppprocessen. Andra och tredje temat analyserar vilka underlättande och försvårande faktorer som beskrivs av yrkesverksamma i arbetet med avhoppare. Nästa är *samhällets föreställningar* där det beskrivs hur samhället påverkar arbetet för yrkesverksamma och vilka utmaningar det för med sig. I sista rubriken *samverkan och handlingsutrymme* beskrivs och analyseras utmaningar yrkesverksamma upplever i samverkan med andra aktörer.

5.1 Centrala faktorer i processen att lämna

En av studiens forskningsfrågor var att undersöka vilka de centrala faktorerna till att en individ lämnar kriminella grupperingar enligt yrkesverksamma inom avhoppverksamheter.

Det som är återkommande i intervjuerna är att individerna upplever en uppgivenhet och utmattning med att leva i en kriminell kontext. Utifrån det intervjupersonerna beskrev beror känslan av både yttre och inre omständigheter i individernas liv. Den kriminella miljön de befinner sig i beskrivs också som en bidragande faktor till att de upplever en uppgivenhet och tröttnad. Det finns olika delar av den kriminella kontexten som upplevs som problematiska och som gör att individen vill lämna:

Oftast brukar de uttrycka att de tröttnar på det här andra livet. De kanske tjänar mycket pengar i den andra livsstilen, men det som de brukar säga är att de inte kan göra något av pengarna. Det går exempelvis inte att köpa en lägenhet för pengarna, för de är inte skattade. Det finns inte mycket att bygga en framtid på för pengarna de tjänar. Sen brukar riskerna också nämnas. Som exempelvis gå och kolla sig över axeln och inte veta om människor vill en väl eller inte. De kan också uttrycka att det är tråkigt med exempelvis att hänga utanför den här parkeringen för att sälja droger hela nätterna. Det blir inte jätteroligt till slut. Sen finns det de som har haft vänner som gått bort och vill inte att samma sak ska hända dem. Sen tycker jag också att de är väldigt motiverade när de suttit inne, för de vill inte tillbaka till anstalten. (Liv)

Enligt vad Liv beskriver i citatet ovan uppkommer en insikt på grund av flera olika aspekter i livet som bidrar till negativa konsekvenser med att leva i den kriminella kontexten. Enligt Berger et al. (2017) uppdelning av faktorerna till att lämna kan detta förstås som en push-faktor. Det som Liv beskriver är att individerna upplever olika negativa konsekvenser till att vara en del av kriminella grupperingar i form av tid på anstalt, rädsla för att dö eller bara en tröttnad på den kriminella livsstilen. Vidare är Vera också inne på det som går i linje med Berger et al. (2017) förklaring av push-faktorer:

Om man utgår från hur vi har nu, vi har haft väldigt mycket skjutningar i staden. Det bidrar ganska mycket till att personer vill hoppa av nu. För nu märker man att det inte bara är coolt att vara kriminell, utan det finns nackdelar också. De riskerar att bli skjutna, de kanske inte dör när de blir skjutna, men måste kanske sitta i rullstol resten av livet för att de blivit förlamade. De kanske ser att deras nära tar skada av det här och får en helt annan bild av hur det faktiskt ser ut. (Vera)

Vera beskriver här också att individerna börjar fundera över tillvaron efter att det framkommer negativa konsekvenser som är sammankopplade till att vara en del av en kriminell gruppering. Den kriminella miljön som individen befinner sig i blir en bidragande faktor för att nå en insikt att det också finns nackdelar med livsstilen. Enligt Ebaughs (1988) teori om exitprocessen kan det som sägs förstås som att det uppstår ett första tvivel på grund av händelserna som sker runt individerna vilket leder till ifrågasättande av den nuvarande rollen. Enligt citaten vill de inte förknippa sig med de förväntningar och skyldigheter som den nuvarande rollen har med sig. Den föreställning som funnits gällande tillhörigheten till den kriminella grupperingen spricker av specifika händelser i individens liv och miljö (ibid).

När det uppstår ett första tvivel som ovan, beskrev intervjupersonerna att det gäller att arbeta snabbt för att ta vara på tiden när motivationen finns där och under tiden individerna är öppna för att lämna och testa en annan livsstil som inte är förknippad med den kriminella grupperingen. Alex beskriver hur hans verksamhet arbetar när motivationen finns och hur det kan finnas vissa förväntningar hos avhopparen:

Alltså när motivationen finns är då vi gör samverkansmöten med socialtjänsten, för att jobba på att få iväg en placering så fort som möjligt. Ibland när det kan finnas en hotbild och hotbilden tillåter det, kan det vara så att man har kvar personen i närmiljö och fortsätter träffa personen. För att undersöka de här bitarna. Det är oftast att man har många bollar i luften och det här är ett av alternativen som man vill kolla vad det finns för förutsättningar för mig och vad jag erbjuds. Ibland kan det bli en liten förhandling också. Att de har en förväntan att det ska vara något lyxigt hus med etage i någon större stad och så vidare. Mycket handlar också om att kanske verklighets eller realisera förväntningarna på vad det innebär liksom. Det är en tuff resa. Risken att de blir deprimerade efter en tid när de flyttas iväg är stor. Det är trist och det är jävligt fattigt liksom. (Alex)

I citatet beskriver Alex att det gäller att agera snabbt och att det kan finnas en del förväntningar bland avhoppare som behöver realiseras i mötet med dem. Det som också beskrivs är att individerna tittar över alternativen som finns och undersöker vilka för- och nackdelar det finns med att lämna den kriminella grupperingen, där det i mötet gäller att förmedla vilka risker det finns och vilket arbete som krävs av dem. Vera beskriver vidare att

det gäller att arbeta snabbt med att ge avhoppare hjälp när de söker sig till verksamheten för att bygga upp ett förtroende:

Så fort de söker upp oss och vill bryta, gäller det att agera ganska fort. För att det här lilla fönstret som är öppet när de vill hoppa av, det måste man göra något med snabbt. Då kan man tänka att de kanske vill ha hjälp med ett arbete, borde man kanske fokusera på det ganska fort. För att de ska se att det går att lösa det här och hjälper vi till med en grej stannar de oftast kvar. För att de ska se att det är en bra grej och de känner sig lyssnade på. (Vera)

Vidare är Liv även inne på att arbetet ska gå snabbt för att inte förlora individerna till att gå tillbaka till det andra livet:

Hela tanken är att de ska känna att det går fort och tycka att det ger någonting. Annars är det lätt att motivationen försvinner och tänker att det var krångligt och jättejobbigt. För att kanske gå tillbaka till andra livet som de kan. (Liv)

Utifrån det som sägs i citaten kan det förstås utifrån Ebaughs (1988) andra steg i teorin om exitprocessen, där sökandet efter alternativa roller görs efter att det först uppstått ett första tvivel till den existerande rollen. De alternativa rollerna undersöks för att se vilka för- och nackdelar det finns med att göra denna rollförändring (ibid). Det Alex beskriver om att det kan finnas förväntningar bland individerna som inte lever upp till den verkliga bilden av hur processen till den alternativa rollen ser ut. Där blir hans roll att visa på att det finns nackdelar med att lämna och det tar också individen med sig när det övervägs att lämna den kriminella grupperingen. Ebaugh (ibid) menar också att det sociala stödet har en viktig roll vid undersökningen av alternativa roller. Där menar också Vera på att det gäller att kunna erbjuda individerna något till en början för att behålla motivationen och stärka förtroendet till verksamheten och samtidigt också visa på att det finns fördelar med att lämna. Om det inte finns något att erbjuda kan individen välja att återgå till den kriminella gruppering och i den roll som detta innebär enligt Ebaugh (ibid). Den kortvariga motivationen innebär att det behövs agera snabbt och att verksamheterna förlorar chansen att hålla kvar avhoppare om de inte kan erbjuda dem något alternativ i förhållande till deras nuvarande liv. Detta kan i sin tur innebära att de förlorar motivationen till att lämna och återgår till den kriminella grupperingen.

Det tredje steget i exitprocessen är det som Ebaugh (1988) nämner som vändpunkter, där det oftast beskrivs som en plötslig eller dramatisk händelse i individens liv. Vändpunkten kan både vara positiv och negativ, men bidrar båda till att individen tar beslutet att lämna (ibid). Emma beskrev en vändpunkt som är återkommande i arbete med avhoppare:

Men det vi har sett hittills är framför allt om personen har en partner eller fått barn nyligen. Och då vill vara en närvarande förälder. Det är väl de största faktorerna blandat med att de är less på det här livet och inte orkar med stressen och pressen som det innebär att leva i den världen. (Emma)

En positiv händelse i form av barn eller ny partner tillsammans med negativa konsekvenser som livet i en kriminell kontext innebär kan leda till en vändpunkt. Utifrån Berger et al. (2017) kan det förstås ses som en pull-faktor till att vilja lämna den kriminella grupperingen. Dessa faktorer gör att individen vill dra sig ifrån det kriminella livet och ökar motivationen till att göra en rollförändring. Vidare menar Alex på att en vändpunkt kan vara att det finns ett direkt dödshot i kombination med livserfarenhet och andra faktorer som Emma även var inne på ovan:

Asså det finns ju en del rädsla för att bli dödad. Sen framförallt för att det ska bli ett lyckat avhopp eller så, tror jag medelåldern är ungefär 27 år. Det finns då en viss livserfarenhet, men sen kan det också komma i en kombination med att bli pappa eller att man träffar en ny partner. Då vill man då göra den här livsförändringen. (Alex)

Det liknar vad Berger et al. (2017) kallar en push-faktor som kan göra att en individ vill lämna, här i form av rädslan att bli dödad. Det tillsammans med vilken livserfarenhet som finns och om det finns pull-faktorer som får individen till att vilja göra en rollförändring. Det kan liknas vid Carlssons (2012) studie om att det inte går att se en specifik händelse som en definitiv vändpunkt. Istället är det flera händelser eller processer under individens liv som utgör en vändpunkt (ibid).

Enligt Ebaughs (1988) teori om exitprocessen och hur intervjupersonerna svarade behöver det nödvändigtvis inte alltid vara att processen i att lämna sker i den ordningen som teorin. I en del fall har vändpunkten redan skett innan kontakten har tagits med avhopparverksamheten. Något som möjligtvis beror på vilka krav och förväntningar som finns inom verksamheterna

för att det skiljer sig om det krävs en hotbild eller inte. Berger et al. (2017) har i deras studie också framfört ett mönster i processen i att lämna kriminella grupperingar. Där de istället för Ebaughs (1988) bestämda steg menar på att det inte behöver ske i deras ordning, utan är individuellt hur processen kan se ut (Berger et al., 2017). Tolkningen blir att det inte behöver ske i enlighet med de tre första stegen som Ebaugh (1988) presenterar och beror på individuella faktorer hos avhoppare som yrkesverksamma möter. Detta kan tänkas bero på att det finns och krävs en högre grad av hotbild i verksamheterna. Det leder till att avhoppare inte har tid att få ett första tvivel eller titta efter andra alternativ och istället får en direkt vändpunkt. Vidare kan det möjligtvis också vara att den beskrivna tröttheten på den kriminella livsstilen gör att vändpunkten kommer innan kontakten med avhopparverksamheter. Detta kan i sin tur möjligen leda till att motivationen är högre och underlättar yrkesverksammas arbete.

5.2 Underlättande faktorer

I arbetet med avhoppare beskriver intervjupersonerna att det finns en del underlättande faktorer som påverkar arbetet med avhoppare. En aspekt som kommer fram är att avhoppare får en känsla av ensamhet och tomhet efter ett avhopp från kriminella grupperingar. Där flera av intervjupersonerna påpekar att det behövs något för att fylla tomrummet som blir och underlätta för individen som lämnat den kriminella grupperingen:

Jag tror sysselsättning också är viktigt. Så att ju snabbare de kommer in i en sysselsättning, har de något att bygga vidare på. Sen är det också ensamheten liksom att de på något sätt kan kompensera ensamheten och hitta ett nytt sammanhang i den nya miljön. Som också fungerar för att de ska kunna lyckas hela vägen. Finns de bitarna på plats så fungerar det ju. (Alex)

Enligt Alex är sysselsättning en bidragande faktor för att fylla den upplevda ensamheten och tomheten som medföljer när individen lämnar en kriminell gruppering. Vera är också inne på samma spår att ett nytt sammanhang behövs för att ta sig ifrån kriminella livsstilen och identiteten det medför:

Sen hjälpa till att hitta en identitet som inte hänger ihop med deras gamla. Genom hjälp till att komma in i någon slags fritidssysselsättning där de kan hitta andra

personer som dem kan knyta an till istället. Som kan göra att de kan få en ny identitet egentligen. (Vera)

Enligt Vera kan nya sociala sammanhang som inte är förknippade med tidigare liv, skapa förutsättningar för att bygga en ny identitet. Personer i individens omgivning kan vara till användning för få till en livsförändring. Roman et al. (2017) menar precis som intervjupersonerna att det behövs insatser för att hitta ett nytt socialt nätverk, där individen kan testa sin nya roll och identitet samt hitta nya förebilder. De menar att det nya sociala nätverket arbetar vidare med det positiva i det nya beteendet och visar på fördelarna med att integreras in i samhället (ibid). Ett nytt socialt nätverk blir betydelsefullt för att avhopparen inte ska återgå till den kriminella grupperingen, utan istället kunna få till ett långsiktigt avhopp (Brå, 2016). I sökandet efter andra sociala nätverk är det enligt Emma positivt om individen har något med sig att bygga vidare på:

Försöka bygga på det som är positivt. Om det finns en utbildning, vissa har kunnat utbilda sig på anstalt exempelvis. Om de varit kriminella under en längre tid har vissa kunnat få en utbildning där. Det är ju jättepositivt att kunna bygga på det. (Emma)

Enligt Emma underlättar det att individen har med sig en utbildning efter att ha fått den på vägen under den långa erfarenheten av att leva i den kriminella kontexten. Utifrån Ebaughs (1988) sista steg i formandet av den nya rollen har omgivningen en betydelse för hur rollförändringar utspelar sig. Det sociala stöd som inte associeras med tidigare liv bidrar enligt teorin och empirin till att upprätthålla avståndet från kriminella grupperingar (ibid) Tolkningen blir att en mognad och medvetenhet har uppkommit hos individerna, vilket bidrar till att kunna hantera den nya rollen. Möjligen utgör det ett problem eftersom den kriminella identiteten varit med under en längre tid som innebär att det blir svårare att hantera ex-rollen då den är så starkt förknippad med den egna identiteten. En annan tolkning är att det blir lättare att upprätthålla avståndet från kriminella grupperingar om det finns ett socialt stöd där ens nya och identitet kan bli accepterad. När dessa delar finns med kan det underlätta arbetet för yrkesverksamma och möjliggöra att ett avhopp lyckas.

5.3 Försvårande faktorer

I tidigare forskning kommer det fram att missbruk och kriminalitet har en koppling till varandra (Van Roeyen et al., 2016). Det är något som även avhoppare behöver hantera i den

inledande fasen enligt Brå (2016). I intervjuerna framgår också att det finns missbruk med i bilden i arbetet med avhoppare. Alex beskriver vilka konsekvenser missbruket kan innebära för avhoppare och hur det kan försvåra processen samt säkerheten för dem:

För att kriminalitet och droger är oftast tajt sammanlänkade. Men också för att titta om det behövs en avgiftning eller ett större stöd när de är på plats. Det är också viktigt för de ska också kunna följa en planering och sköta ett jobb. Men också för att få ett eget bostadskontrakt, så är också drogfriheten viktig. Sen är drogkonsumtionen kriminell. När de då kommer på en annan plats och söker sig till olika miljöer för att köpa drogerna, utsätter de sig också för en risk att röja sig själva. De utsätter sig också för att dra på sig skulder och på nytt bli hotade eller röjda. (Alex)

Enligt Alex ligger missbruk av droger nära det kriminella livet och bidrar till flera möjliga konsekvenser för individen som vill lämna. Alex arbetar inom en verksamhet där det finns en bekräftad hotbild och det gör att missbruket utgör ett hot för säkerheten som är väsentlig i arbetet. Det leder till att avhoppare behöver lämna staden de bor i och missbruket kan utgöra en ökad risk att bli avslöjade eller "röjda". Vidare är även Liv inne på att ett missbruk försvårar arbetet med processen:

Sen är det drogfriheten vi behöver. Ibland framkommer det att våra klienter har mer omfattande missbruksproblem än vi kanske har tänkt på från början. Då försvåras situationen självklart väldigt mycket. För de kanske inte lyckas bli drogfria på egen hand och då behöver de in på behandling och samtidigt vilja det och så vidare. (Liv)

Det Liv säger är att missbruk av droger är närvarande i arbetet och det behöver behandlas för att kunna komma ifrån det kriminella livet. Om missbruket är större än tidigare visat kan det försvåra situationen ännu mer, för då behövs det en extra insats, där avhopparens motivation återigen blir väsentlig. Van Roeyen et al. (2016) menar just detta att missbruk och kriminalitet ligger nära varandra. Droganvändningen ökar risken att begå fler brott och är en förvirrande faktor i att ta avstånd från kriminaliteten (ibid), precis som Alex och Liv beskrev det.

Alex beskrev missbruksmiljöer som en försvårande faktor i att ta avstånd från kriminaliteten. Miljön kommer även upp i en annan aspekt, där det istället handlar om att bo i utsatta bostadsområden:

För de själva är det kanske att bo i ett utsatt område exempelvis. När de säger att de vill sluta vara kriminella kan det vara svårt att sluta för att man är kvar i den miljön. För miljön påverkar jättemycket. Befinner man sig i en miljö där personer begår brott, ens kompisar bor där och fortsätter göra samma saker. Då är risken stor att du förr eller senare går tillbaka dit. För man orkar säga nej till en viss gräns, men till slut orkar du inte längre. (Vera)

Utifrån det sista steget i exitprocessen har omgivningen en betydande roll i att visa förståelse och acceptans för den nya rollen. Beroende på hur utfallet blir påverkar det individens utveckling positivt eller negativt (Ebaugh, 1988). För att individen ska kunna upprätthålla avståndet till det tidigare livet kan det behövas det till en fysisk förflyttning och ett nytt socialt nätverk (ibid). I Alex och Veras citat finns det en koppling till omgivningens betydelse för att kunna hantera den nya och tidigare rollen som kriminell i detta fall. Omgivningen påverkar i detta fall genom att bo kvar i det område där ens tidigare sociala nätverk befinner sig och kan leda till individen fortsätter i samma mönster. Svårigheterna att hantera den tidigare rollen utifrån det Alex berättar blir missbruket en faktor till att hamna i liknande miljöer som tidigare. Det kan innebära svårigheter att kunna bygga en ny identitet och roll. Tolkningen blir här som i tidigare avsnitt att det behövs till ett nytt socialt nätverk för att kunna behålla avståndet från den tidigare kriminella rollen. När det finns olika faktorer som får individen att riskera att hamna i liknande miljöer som tidigare blir det svårare att upprätthålla avståndet till kriminella grupperingar och den tidigare kriminella livsstilen. Nugent och Schinkel (2016) menar på att det kan leda till att individerna isolerar sig för att försäkra sig om att hålla avstånd från tidigare roll. Det kan i sin tur leda till ensamhet och att relationen till omvärlden begränsas. Det kan försvåra och göra att individen återgår till den tidigare rollen (ibid). Brå (2016) upplyser även om vikten av att hitta nya sociala nätverk för att inte återgå till den kriminella grupperingen.

5.3.1 Samhällets föreställningar

Omgivningen har som tidigare nämnt en betydelse för avhoppare och i arbetet med målgruppen. Det som även framkommer i intervjuerna är att samhället i stort och föreställningarna som finns kring gängkriminella visar sig påverka det arbete som yrkesverksamma inom avhopparverksamheter utför. Det som framkommer är att den negativa bilden som finns om målgruppen begränsar arbetet inom avhopparverksamheterna. Det krävs

enligt Sigge en förändrad bild av målgruppen för att verkligen hjälpa individerna ur den kriminella kontexten:

Vi behöver det civila samhället, speciellt företagare. Fördöm inte individerna en gång till. De har blivit dömda, tagit sitt straff och vill verkligen få en ny chans för att komma in i samhället. De får möjligheten att visa upp vad de går för i det "normala" livet. I nuläget är alla dörrar mer eller mindre stängda för dem. Vi har inte en human behandling av före detta kriminella i detta land. Ibland upplever jag efter många års arbete med målgruppen att vi lever i en låtsasvärld. Jag ber att de ska ställa upp för då minskar vi lidandet, ekonomiska kostnader, antalet brottsoffer och minskar misärer. (Sigge)

Det som Sigge beskriver är att den negativa bilden minskar möjligheterna för att kunna erbjuda en andra chans och arbeta vidare med målgruppen. Vera fyller på med att det blir svårt i arbetet att fixa en sysselsättning när samhället inte vill hjälpa målgruppen:

Det stora samhället vill inte ha med målgruppen att göra, det är så det ser ut. Det gör att det blir väldigt svårt att hitta arbetsplatser, för att de inte vill ha personerna på deras arbetsplats och riskera någonting. Det blir också svårt för oss att hitta en arbetsplats för att det inte finns många som vill ta emot, så det är också en utmaning. (Vera)

Det som framgår av citaten från Sigge och Vera är att det finns ett motstånd från samhället som försvårar arbetet med målgruppen. Nugent och Schinkel (2016) menar också i sin studie om det sätts upp ett motstånd så kommer det försvåra för målgruppen att återintegreras in i samhället. De menar på att det kan leda till en hopplöshet och en känsla av misslyckande av att inte uppnå sina mål (ibid). Hopplösheten och känslan av misslyckande kan bero på vad Liv beskriver. De måste ha något att erbjuda för att de ständigt behöver konkurrera med deras tidigare liv:

De har ingen arbetslivserfarenhet, ingen utbildning och jobben dem får är pissdåliga med dålig lön. Då tänker de varför de ska hålla på med det här och tänker att de lika gärna kan köra sitt andra race. Vi konkurrerar hela tiden med snabba pengar, som andra livet innebär. (Liv)

Det framkommer att yrkesverksamma försöker hitta alternativ för att konkurrera med vad den kriminella världen erbjuder. Detta genom att erbjuda lösningar i samarbete med andra aktörer. Sigge och Veras verksamhet använder sig av folkhögskolor för att kunna ge målgruppen en chans till både boende och utbildning. Livs verksamhet gör liknande fast med en lunchrestaurang där det erbjuds arbete i kombination med utbildning. Utifrån Nugent och Schinkel (2016) studie anses det som verksamheterna försöker göra som positivt. De anser det positivt att vidga det sociala nätverket bortom mikronivå (ibid). Trots detta menar de alla tre på att det behövs mer engagemang och ett förändrat tankesätt från samhället. Alex menar också att media har en betydelse för hur målgruppen framställs, men är också medveten om att verksamhetens arbete kan vara ifrågasatt. Detta för att det är omdebatterad fråga i samhället och det finns olika synsätt på hur problemet ska lösas:

Men jag tycker väl att media och så också. Det måste vara en balanserad bild i media kan man också säga. För det är kontroversiell insats. För hur ska man möta detta. Ska det vara med hårda tag, kontroll, mer polis eller militärer och längre fängelsestraff. Eller ska det på något sätt vara en insats där man erbjuder en möjlighet till förändring. Det är också kostsamt, men jag tror och hoppas ändå på det här. (Alex)

I Ebaughs (1988) sista steg i exitprocessen beskrivs hur individen formar sin nya roll och förhåller sig till den gamla rollen. Enligt Ebaughs (ibid) teori och intervjupersonerna har det sociala stödet och samhället betydelse för hur denna rollförändring utspelar sig. Utmaningen blir hur individen förhåller sig samhällets föreställningar och förväntningar som finns med den tidigare rollen (ibid). Tolkningen är att samhällets syn motarbetar upprätthållandet från kriminaliteten och utmanar arbetet för yrkesverksamma inom avhopparverksamheter. Det kan innebära en utmaning att kunna erbjuda något som är lockande för avhoppare och ett alternativ till tidigare liv. Det utmanar även avhopparens förändring till en ny roll och identitet. Sammanfattningsvis är det en utmanande uppgift att hantera den problematik som målgruppen medför. Det kan därför behövas stöd från hela samhället, för att underlätta arbetet för yrkesverksamma att erbjuda alternativ till kriminella avhoppare. Som Nugent och Schinkel (2016) beskriver finns det en risk att ansträngningen som avhoppet innebär blir ett test av uthållighet utan någon form av belöning. Yrkesverksammas arbete kan därmed bli mer utmanande än vad det redan beskrivs vara.

5.4 Samverkan och handlingsutrymme

Det som framkommer i intervjuerna är att samverkan med olika aktörer är väsentligt i arbetet med avhoppare. De vanligaste aktörerna är socialtjänsten, polisen, arbetsförmedlingen och andra externa aktörer som tillkommer vid behov. Det visar sig också vara en utmaning i arbetet med avhoppare av olika anledningar. En av utmaningarna som nämns är att det finns olika kulturer och synsätt beroende på vilken aktör det är. Alex beskriver svårigheten med att vara samordnare och därmed samverka med olika aktörer:

Förutom att ha med klienten på banan, måste jag också ha med socialtjänsten, kriminalvården och polisen. Det är en utmaning att ha samverkan mellan olika myndigheter, för varje myndighet har sin kultur, sitt synsätt och sitt sätt att tänka.
(Alex)

Alex beskriver att olika kulturer och synsätt påverkar samverkan med andra aktörer. Emma beskriver liknande utmaningar i samverkan med andra aktörer:

Sen är det ett ständigt jobb med samarbetet tillsammans med polisen, för vi kommer från olika kulturer socialtjänsten och polisen. Vi är vana att jobba med den här målgruppen på olika sätt, för vi har olika arbetsuppgifter. Också andra delar av kommunen som vi samarbetar med är det ett ständigt försök att hitta samarbetsformer som funkar, för att det ska bli så smidigt som möjligt för våra klienter. (Emma)

Alex och Emma menar på att det finns utmaningar med att samverka med olika aktörer eftersom det finns olika synsätt på problemet. De olika synsätten och kulturerna innebär också olika sätt att hitta lösningar på problemen som finns med avhoppare. Det som Alex och Emma beskriver kan förstås utifrån Svensson, Johnsson och Laanemets (2008) begrepp organisatoriska fält och institutionella logiker som framkommer när det gäller samverkan. De beskriver att polisen, socialtjänsten eller andra aktörer har ett annat synsätt och olika arbetssätt för att hantera den problematik som finns, som är avhoppare i detta fallet. Det beror utifrån begreppen på att det finns olika riktlinjer, lagar och tankesätt inom dessa olika fält som organisationerna befinner sig inom. Det kan orsaka spänningar mellan yrkesverksamma och organisationerna som samverkar med varandra (ibid).

Vad förhindrar att det uppstår en spänning mellan olika aktörer när samverkan ska ske? Enligt Svensson, Johnsson och Laanemets (2008) samt några av intervjupersonerna har kommunikationen en stor roll. Eftersom olika professioner kommunicerar på olika sätt kan det försvåra förståelsen mellan organisationerna (ibid). Vera betonar bristande kommunikation och menar att det finns olika sätt att tänka på när det gäller den problematiken som uppstår med avhoppare och att det ofta kan bero på vilken profession man tillhör. Där hon kopplar det till socialarbetarens erfarenhet och tankesätt kring målgruppen:

Där finns personer som inte brukar jobba med den här målgruppen. De tänker att det ska finnas samma regler som för alla andra och inte ha en någon räkmacka. Om man istället har en handläggare som brukar ha den här typen av ärenden, som kanske vet att det behövs, eller ja hur ska man säga... En cirkel i en fyrkant. Det behövs runda av hörnen och även följa reglerna som man behöver rätta sig efter. Men att man kan göra det lite smidigt för att inte tappa personerna. (Vera)

Det Vera beskriver är att det kan finnas olika syn och tankar kring målgruppen. Det försvårar samverkan och påverkar även det arbete som yrkesverksamma utför. I Livs verksamhet så kan avhoppare i vissa fall få undantag när det gäller ekonomiskt bistånd. Detta för att kunna erbjuda vita pengar när de vill lämna kriminella grupperingar. Hon menar att deras verksamhet får kämpa med myndigheterna för att få dem med på banan. Liv berättar nedan om hur de arbetar för att kunna ha en fungerande kommunikation mellan varandra:

Vi brukar säga att "vi strider" mycket med våra egna myndigheter, som jag lyft med boende och ekonomi. Vi för dialogmöten, lyfter det till vår chef när det inte funkar och så vidare. Sen har vi något som kallas "frukostmöten", som är ett samarbetsmöte där alla aktörer är med. (...) Där vi pratar utveckling, samarbete och vad ser de som behöver göras med målgruppen. Hur kan dessa bidra? Hur kan de ändra på sitt arbetssätt för att det ska funka bättre och så vidare? Vi försöker alltid ha den här dialogen för att uppmärksamma vad som är svårt, inte funkar och se hur långt man kan gå i sitt handlingsutrymme. Det är oftast det de handlar om, att det finns ett handlingsutrymme, men de inte alltid kanske använder det. (Liv)

Både Vera och Liv beskriver hur andra samverkanspartners använder sig av handlingsutrymmet på olika sätt. Svensson, Johnsson och Laanemets (2008) menar på att

handlingsutrymmet beror på flera olika orsaker så som professionell kunskap, erfarenhet, individuella faktorer och organisationens ramar. De används olika beroende på hur det formas av yrkesverksamma (ibid).

Utifrån det Vera beskriver finns det ibland mindre erfarenhet och en viss okunskap när det gäller arbetet med målgruppen hos professionella bland de olika aktörerna. Detta leder i sin tur till en utmaning för verksamheterna att kunna hålla kvar avhoppare för att deras handlingsutrymme minskar. Det Livs verksamhet gör är att försöka kommunicera med alla aktörer för att se hur handlingsutrymmet som finns kan användas på bästa sätt för målgruppen. En tolkning av det hela är att handlingsutrymmet bland aktörer som behövs i arbetet med avhoppare inte använder sig av handlingsutrymmet på grund av exempelvis förståelse, kunskap och erfarenhet med att arbeta med målgruppen. Det påverkar i sin tur också handlingsutrymmet för yrkesverksamma inom avhopparverksamheter i arbetet med avhoppare. Det som också kan utläsas av citaten är att det kan behövas spridas information om målgruppen och avhopparverksamheterna. Detta eftersom målgruppen behöver stöttning från flera olika håll. Samverkan blir därför väsentligt för att kunna erbjuda det som målgruppen är i behov av, vilket Liv också beskriver:

Sen får man tänka på att vi inte är ensamma utan det är socialsekreterare på boende, socialsekreterare på ekonomi, arbetsförmedlingen, frivården och alla samarbetar kring klienterna. Jag tror att tillsammans får vi bättre resultat för att vi arbetar på alla deras livsområden på samma gång. (Liv)

Svensson, Johnsson och Laanemets (2008) beskriver också att samverkan ger möjligheten att dela med sig av resurser och kunskaper mellan olika aktörer som behövs för att på bästa sätt tillgodose behoven som finns. När det finns flera olika behov, som med avhoppare, behöver situationen ses utifrån ett helhetsperspektiv (ibid). Om samverkan mellan de olika aktörerna lyckas bidrar det till en högre effektivitet om insatserna tillgodoser behoven på flera olika livsområden samtidigt, precis som Liv beskriver det (ibid). Det anses också bli lättare att ta till sig insatserna på ett bättre sätt (ibid). Roman et al. (2017) beskriver liknande, att om insatserna kommer från flera olika håll och är av hög intensitet underlättar det att ta avstånd från den kriminella grupperingen.

6. Avslutande diskussion

Syftet med studien var att undersöka och analysera yrkesverksammas erfarenheter av arbete med kriminella inom avhopparverksamheter. Utöver det fokuserade en av frågeställningarna på vilka faktorer yrkesverksamma upplever som centrala till ett avhopp. I denna fråga beskrev yrkesverksamma att det är en individuell process och beror på flera faktorer. Flera nämner att avhoppare upplever tvivel till livet inom den kriminella kontexten, där det uppkommer en känsla av uppgivenhet och trötthet kopplat till att vara en del av en kriminell gruppering. Tillsammans med detta tvivel kan avlägsnandet bero på både negativa och positiva konsekvenser, som rädsla för att bli dödad eller att bilda familj. Slutsatsen som dras av detta är att processen är individuell och att det oftast inte är den enskilda händelse eller faktor som får individen till att vilja lämna.

Det som sedan är underlättande faktorer i arbete med avhoppare är att se till att avhopparen får någon form av sysselsättning där ett nytt socialt nätverk byggs upp. Det som försvårar arbetet är istället faktorer som missbruk eller den omgivande miljön. Det framkommer även att samhällets föreställningar påverkar arbetet för yrkesverksamma inom avhopparverksamheter. Enligt resultatet finns det en negativ inställning till målgruppen i samhället som försvårar arbetet att erbjuda alternativ till avhopparen. Det medför att yrkesverksamma får det svårt att återintegrera avhoppare in i samhället igen. Det som blir betydelsefullt för både avhopparen och yrkesverksamma är behovet av omgivningens stöd.

Samverkan med andra myndigheter och aktörer beskrivs också som en utmaning och något som kan försvåra arbetet med avhoppare. Eftersom målgruppen är i behov av insatser från flera olika håll blir det också en nödvändig del av arbetet för yrkesverksamma. Det som framkommer är att det finns svårigheter i att förstå varandra på grund av olika sätt att se på problemen med målgruppen. Olika sätt för att förbättra kommunikationen mellan varandra nämns som ett sätt att hantera utmaningen, för att få andra professioner att använda det handlingsutrymme som inte alltid används. Yrkesverksammas handlingsutrymme ökar respektive minskar beroende på hur andra samverkanspartners använder sig av deras. Återigen blir omgivningen en viktig del för att yrkesverksammas arbete ska bli lyckat.

Kriminaliteten och kriminella grupperingar är en fråga som väcker mycket känslor i samhället. Politiker med flera skriker om längre straff och hårdare tag mot den organiserade

brottsligheten. Det har därför varit intressant och spännande att undersöka den delen som erbjuder ett alternativ till livet inom en kriminell gruppering. Vad som intresserade mig mest är vilket gediget arbete som utförs i verksamheterna och att det är flera delar som ska fungera för att det ska bli ett lyckat arbete med avhoppare. Precis som en av deltagarna i studien beskrev det var en utmaning att både ha avhopparen och andra aktörer med på banan i processen att lämna, vilket ställer krav på att motivera individen till att lämna och samtidigt ha fungerande samverkan med andra aktörer för att inte förlora avhopparen under processens gång. Avhopparverksamheterna behöver också resurserna för att kunna utföra det arbete som behövs med avhoppare. När det nu inte verkar bli ett nationellt avhopparprogram hade det därför varit intressant att studera hur kommunerna i landet ställer sig till att införa en avhopparverksamhet och om det hade underlättat med nationella riktlinjer för att starta upp en verksamhet. Samverkan med andra kommuner som har en avhopparverksamhet kom också upp som ett förslag under intervjuerna, för att det var svårt att hitta platser åt avhopparen när personen behöver förflyttas till en annan ort. Det hade möjligtvis underlättat för verksamheterna att hitta en annan ort där det finns en vana att hantera målgruppen och resurserna finns för att stödja behoven som finns.

Förslaget till vidare forskning hade varit att gå in mer än denna studie på samarbete och samverkan på olika sätt. Där en bredare studie med flera myndigheter och andra aktörer undersökts för att få deras syn på samverkans styrkor och begränsningar. Då hade det även kunnat komma fram fler förslag på hur avhopparverksamheter kan utvecklas för att bättre kunna erbjuda ett alternativ till det kriminella livet. Avhoppares erfarenheter hade också varit intressant för att få deras perspektiv på hur avhopparverksamheter har påverkat deras process att lämna den kriminella grupperingen. En annan riktning som jag inte gick in på var om projektet "Sluta skjut" och dess betydelse. Malmö har nämnts som en förebild i arbetet med den organiserade brottsligheten och det hade varit intressant att se hur projektet påverkat avhopparverksamheternas arbete. Det hade även varit intressant att undersöka andra kommuners inställning till att införa projektet. Eftersom det finns många aspekter i det arbete avhopparverksamheter utför, finns det också många riktningar att gå när det gäller vidare forskning.

Jag valde detta ämne eftersom det fanns ett intresse för målgruppen samt så ville jag lära mig mer om det arbete yrkesverksamma utför inom avhopparverksamheter. Under studiens gång har jag lärt mig mycket om ämnet och om mig själv. Om studien gjorts om idag hade jag

riktat mer fokus på samverkan och andra delar som yrkesverksamma upplever behöver utvecklas. Med det sagt har det varit en lång och tuff process att få klart studien. Trots att det varit en utmanande process tycker jag det har varit lärorikt och spännande att få fördjupa mig i ett ämne som är aktuellt i dagens samhälle samt för det sociala arbetet.

7. Referenslista

Ahrne, Göran & Peter Svensson (2015) *Kvalitativa metoder i samhällsvetenskapen. I: Göran Ahrne & Peter Svensson (red.) Handbok i kvalitativa metoder.* Andra Uppl. Stockholm: Liber AB

Berger, Rony, Hisham Abu-Raiya, Yotam Heineberg & Philip Zimbardo. (2017). The process of desistance among core ex-gang members. *American Journal of Orthopsychiatry*, 87(4), 487-502

Brottsförebyggande rådet (Brå) (2021) *Dödligt skjutvapenvåld i Sverige och andra europeiska länder.* Rapport 2021:8. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
https://bra.se/download/18.1f8c9903175f8b2aa70c9a1/1629181100220/2021_8_Dodligt_skjutvapenvald_i_Sverige_och_andra_europeiska_lander.pdf [Hämtat: 2021-11-03]

Brottsförebyggande rådet (Brå) (2019). *Dödligt våld i Sverige 1990–2017. Omfattning, utveckling och karaktär.* Rapport 2019:6. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
https://bra.se/download/18.62c6cfa2166eca5d70e1dc50/1615395172351/2019_6_Dodligt_vald_i_Sverige_1990_2017.pdf [Hämtat: 2021-11-03]

Brottsförebyggande rådet (Brå) (2016). *Stöd till avhoppare från kriminella grupperingar – En nationell kartläggning.* Rapport 2016:6. Stockholm: Brottsförebyggande rådet
https://bra.se/download/18.25f91bdc15453b49d0f42d9d/1465470312075/2016_6_Stod_till_avhoppare_fran_kriminella_grupperingar.pdf [Hämtat: 2021-11-03]

Bryman, Alan (2018). *Samhällsvetenskapliga metoder.* Tredje Uppl. Stockholm: Liber AB.

Carlsson, Christoffer (2012) Using ‘Turning Points’ to Understand Processes of Change in Offending: Notes from a Swedish Study on Life Courses and Crime. *The British Journal of Criminology*, 52, 1-16

Ebaugh, Helen Rose Fuchs (1988). *Becoming an ex. The process of role exit.* Chicago: Univ. of Chicago Pr.

Eriksson-Zetterquist, Ulla & Göran Ahrne (2015) Intervjuer. I: Göran Ahrne & Peter Svensson (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. Andra Uppl. Stockholm: Liber AB

Jakobsson, Mathea (2021) *Få avhoppare döms för nya brott*.

<https://www.svt.se/nyheter/lokalt/skane/sa-har-det-gatt-for-malmos-avhopparprogram>

[Hämtat: 2021-12-20]

Lindgren, Simon (2014) *Kodning*. I: Mikael Hjerm, Simon Lindgren & Marco Nilsson (red.) *Introduktion till samhällsvetenskaplig analys*. Andra Uppl. Malmö: Gleerup

Lundmark-Nilsson, Eva & Ingvar Nilsson (2012). *Vänd dem inte ryggen. Socioekonomisk analys av destruktiva subkulturer*. Stockholm: Fryshuset

Malmö stad (2020) *Fler avhoppare sedan Sluta skjut*. <https://malmo.se/Aktuellt/Artiklar-Malmo-stad/2020-09-16-Fler-avhoppare-i-Malmo-sedan-Sluta-skjut.html> [Hämtat: 2021-12-20]

Malmö stad (2021) *Stöd för dig som vill lämna ett kriminellt liv*.

<https://malmo.se/Bo-och-leva/Stod-och-omsorg/Brott-hot-och-vald/Stod-for-dig-som-vill-lamna-ett-kriminellt-liv.html> [Hämtat: 2021-12-20]

Nugent, Brieger & Marguerite Schinkel (2016) The pains of desistance. *Criminology & Criminal Justice*, Vol 16(5), 568-584.

Pyrooz, David C. & Scott H. Decker (2011). Motives and methods for leaving the gang: Understanding the process of gang desistance. *Journal of Criminal Justice*, Vol. 39(5), 417-425

Regeringen (2019) *Beslut om ett nationellt avhopparprogram*.

<https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2019/12/beslut-om-ett-nationellt-avhopparprogram> [Hämtat: 2021-11-03]

Regeringen (2021) *Regeringen förstärker stödet till avhoppare.*

<https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2021/09/regeringen-forstarker-stodet-till-avhoppare/> [Hämtat: 2021-12-20]

Rennstam, Jens & Wästerfors, David (2015) *Från stoff till studie: om analysarbete i kvalitativ forskning.* Första. Uppl. Lund: Studentlitteratur

Roman, Caterina G., Scott H. Decker & David C. Pyrooz (2017). Leveraging the pushes and pulls of gang disengagement to improve gang intervention: Findings from three multi-site studies and a review of relevant gang programs. *Journal of Crime and Justice*, Vol. 40(3), 316–336.

Svensson, Kerstin, Eva Johnsson & Leili Laanemets (2008) *Handlingsutrymme. Utmaningar i socialt arbete.* Stockholm: Natur & Kultur

Svensson, Peter & Göran Ahrne (2015) Att designa ett kvalitativt forskningsprojekt. I: Göran Ahrne & Peter Svensson (red.) *Handbok i kvalitativa metoder.* Andra Uppl. Stockholm: Liber AB

Van Roeyen, Sofie, Sarah Anderson, Wouter Vanderplasschen, Charlotte Colman & Freya Vander Laenen (2016) Desistance in drug-using offenders: A narrative review. *European Journal of Criminology*, Vol. 14(5), 606-625.

Vetenskapsrådet (2002) *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning.* Stockholm: Vetenskapsrådet.

Vickhoff, Alexander (2021) *Damberg om skjutningarna: Stockholm bör göra som Malmö.*

<https://www.expressen.se/kvallsposten/damberg-stockholm-bor-gora-som-malmo/>

[Hämtat: 2021-12-20]

8. Bilagor

8.1 Bilaga 1

Intervjuguide

Information och fråga om samtycke till att spela in.

Inledning/Bakgrund

- Vad är din roll inom verksamheten?
- Hur länge har du jobbat inom verksamheten?
- Vad har du för erfarenhet sen tidigare?
- Kan du berätta lite om verksamheten du arbetar inom?
- Vilka olika aktörer samverkar ni med?

Frågor om arbetet

- Vad är din erfarenhet av orsaker till att en individ vill hoppa av kriminella grupperingar?
- Finns det några mönster i dessa orsaker till avhopp?
- Hur arbetar ni vidare med denna motivation till att hoppa av?
- Vilket stöd har ni att erbjuda för den som vill hoppa av?
- Hur ser processen ut för individer som vill lämna kriminella grupperingar?
- Vad är er roll under denna process?
- Hur effektiva upplever ni era insatser och stöd är?
- Vilka faktorer anser du vara väsentliga för att individen ska fullfölja avhoppprocessen?
- Finns det några mönster bland dem som fullföljer hela avhoppprocessen?
- Vilka erfarenheter har du av faktorer som komplicerar avhoppet för individen?
- Hur upplever du arbetet ni utför?
- Vilka begränsningar upplever ni i ert arbete?
- Vilka utmaningar stöter du på under arbetet?
- Hur hanterar ni dessa utmaningar?

Avslutande fråga:

- Är det något som du tycker jag glömt fråga om eller något ytterligare du vill tillägga?

8.2 Bilaga 2

Informationsbrev om deltagande i examensarbete

Hej!

Vill först och främst tacka för att du kan tänka dig ställa upp på en intervju.

Mitt namn är Anton Pramberg och jag studerar sjätte terminen på socionomprogrammet i Lund. Jag ska under denna termin skriva min kandidatuppsats och syftet med denna studie är att undersöka avhoppprocessen för individer som vill lämna kriminella grupperingar. Detta genom att intervjua yrkesverksamma som arbetar med målgruppen. För att få er erfarenhet av hur vägen ut ur kriminella grupperingar ser ut, hur ni arbetar med målgruppen och vilka utmaningar ni stöter på.

Ditt deltagande är frivilligt och din medverkan kan avslutas när du vill. Om du ger samtycke till att intervjun spelas in, gör jag gärna det. Ljudinspelningen kommer bara vara tillgänglig för mig och hanteras med säkerhet, i enlighet med de forskningsetiska riktlinjer som finns. Du kommer därmed oidentifieras i det insamlade materialet och ljudinspelningen kommer raderas när uppsatsen är godkänd. Vill gärna att intervjuerna sker på plats eller via videolänk, beroende på vad du tycker och geografisk plats. Intervjun beräknas ta cirka 30-45 minuter. Uppsatsen kommer laddas upp på Lunds universitet när den är klar, som du då kan ta del av.

Jag hoppas du vill dela med dig av dina erfarenheter! Tack på förhand!

Anton Pramberg

Socionomprogrammet

Socialhögskolan, Lunds Universitet

HT21